

ATATÜRK DEVRİNDE KÖY ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME POLİTİKASI

Dr. Cemil ÖZTÜRK*

1. GİRİŞ

İlki 1868'de İstanbul'da açılan klâsik ilk öğretmen okullarından mezun olanların genellikle köylere gitmek istememeleri, gidenlerin ise, köy hayatına uyum sağlayamadıkları için verimsiz olmaları; *köye göre* yeni tip bir öğretmen yetiştirilmesi yolunda bir takım fikirlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹ Aşağıda görüleceği gibi, İkinci Meşrutiyet Devri'ne kadar inen bu fikirler; Cumhuriyetin ilânından sonra yoğunluk kazanmış ve Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekilliği devrinde etkilerini somut bir biçimde göstermeye başlamıştır. Nitekim, 1926 yılında yayınlanan *Maarif Teşkilâtına Dâir Kân. n*'da, ilkokul öğretmeni yetiştiren kurumlar: (1) "ilk muallim mektepleri" ve (2) "köymuallim mektepleri" olmak üzere iki katagoriye ayrılmış (m. 7);² 1927 yılından itibaren de, fiilî olarak köy öğretmeni yetiştirilmeye başlanmıştır. Aşağıda, bu alanda, Atatürk Devri sonuna kadar izlenen politikalar ve bu politikalar üzerinde etkili olduğu varsayılan konuyla ilgili olarak ileri sürülen fikirler, ele alınmaya çalışılmıştır.

2. KÖY ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME KONUSUNDA İLERİ SÜRÜLEN FİKİRLER

Köye göre ayrı bir öğretmen yetiştirme konusu, yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle İkinci Meşrutiyet Devri'nden itibaren ağırlık kazanmaya başlamıştır. Öyle ki, Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi³ gibi bâzı aydın kişiler tarafından Meclis-i Mebusan'da da gündeme getirilen bu konu,⁴ devrin bellibaşlı eğitimcilerince de sık sık ele alınmıştı. Bunlardan biri olan İsmail Hakkı [Baltacıoğlu], *Maarifte Bir Siyaset*⁵ adıyla yayınladığı broşürde, "Öğretmen okullarına devam edenler hep şehir ve medeniyet zâdesidir. Köy ve memleket ruhu ile ruhlanmamaktadırlar... Şehir öğretmen okulları, bütün azâmet ve üstünlükleriyle birer memur mektebi gibi yaşar dururken, mezunlarını fakir, câhil köylere göndermeyi düşünmek pek yanlıştır."⁶ diyerek, âdetâ devrin bu konuda hâkim olan görüşlerini özetliyordu. Yine bu devrin tanınmış eğitimcilerinden biri olan

* M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi

Ethem Nejat⁷ da *Terbiye-i İbtidâiye Islahatı* adlı eserinde, köy öğretmenleri için tarım bilgisinin gerekliliği üzerinde duruyor ve bunun için "öğretmen okulları geniş araziye sahip olmalı, açık hava terbiye ve tedrisatı tatbik olunabilmeli ve okulun ziraat dersleri, toprak üzerinde âlet ve edevâtla amelî ve ayanî verilmelidir" diyordu.⁸

Millî Mücâdelenin son günlerinde Ahmed Edib, öğretmen okullarını konu alan bir makalesinde, tıpkı İsmail Hakkı [Baltacıoğlu] gibi, bu okulların büyük şehirlerde kurulmasının köy eğitimi yönünden yanlışlığı üzerinde duruyordu. Ona göre, dört beş yıl büyük şehirlerde okuyup, buraların lüks ve görenekli hayatına alışan gençler; köy hayatına intibak edemiyor, köylüyle hemhâl olamıyor ve ilk fırsatta buradan kaçıyor. "Halbuki tahsilini köyde, bir köyün yeşil bucağındaki mektepte geçiren talebe, az çok tarz-ı mâişetinde de köy ve çiftlik hayatına alışacağından, çıktuktan sonra gideceği köy mektebini yadırgamaz"dı.⁹

Köye göre öğretmen yetiştirilmenin köy eğitiminin gelişimi ve buna paralel olarak, ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınması bakımından önemi, Cumhuriyetin ilânından sonra da sık sık ele alınmıştır. Nitekim, daha Ağustos 1924'te, *İkdam* gazetesi başyazarı Ahmed Cevdet, bu noktaya temas ederek, köy öğretmeni yetiştirme probleminin âcilen ciddi bir şekilde ele alınmasını istemiş;¹⁰ dahası, birkaç ay sonra Ali Haydar [Taner], köye uygun öğretmenlerin yetiştirilebilmesi için müstakil köy öğretmen okulları açılmasını teklif ederek, konuya yeni bir boyut kazandırmıştı.¹¹ Öte taraftan, hükümetin davetlisi olarak Türkiye'de bulunan John Dewey de, Maarif Vekâleti'ne sunduğu raporda aynı konuda, bir takım önemli fikirler ileri sürmüştü. Ona göre, köy okullarında, köylülerin ve çiftçilerin ilgi ve ihtiyaçlarına özel bir önem verilmeden eğitimin umumî ve mecburî kılınması, sosyal zararlar verecek fevkalâde bir tehlike teşkil ederdi. Köylülerle çiftçilerin ihtiyaçları düşünülmeden vücûda getirilecek bir eğitim sistemi, teorik ve skolastik olur; ve genç neslin, herhangi bir meslekte ilerlemesini sağlamamakla beraber, onları köy hayatından kolayca uzaklaştırırdı. Bundan başka, Türkiye'de millî refahın artması, ziraat işlerinin ıslahıyla sıkı bir şekilde ilgiliydi. Bu bakımdan, Türk eğitimi için en önemli problem, müfredat programları köy hayatı göz önünde bulundurularak hazırlanmış ilk ve orta dereceli okullar açılmasıydı. Fakat, bu okullardan istenen sonuçların alınabilmesi ise, ancak, ilmi bir tarzda ve özenle bu gayeye hizmet edecek öğretmen okulları açmakla mümkün olabilirdi.¹²

Bir yıl sonra, 1925'te Türkiye'ye gelen Almanya Ticaret ve Sanayi Bakanlığı müşâviri Dr. Alfred Kühne ise,¹³ Maarif Vekâleti'ne sunduğu raporda, aynı köy öğretmen okulları kurulmasına gerek görmeyerek, mev-

cut ilk öğretmen okullarında ziraat eğitim ve öğretimine daha fazla yer verilmesini yeterli görüyordu. Fakat, ona göre bu eğitim, şimdiye kadar olduğu gibi teoride kalmayıp, her okulda kurulacak "tecrübe bahçeleri"nde uygulamalı bir şekilde yapılmalıydı.¹⁴

1926 yılından itibaren Türkiye'de, Mustafa Necati Bey'in başlatmış olduğu köy öğretmeni yetiştirme politikasına paralel olarak, daha ziyade bu politikayı destekler nitelikte yazılar yayınlamaya başlanmış¹⁵ ise de, bu durum onun ölümüyle sona ermiştir. 1932 yılı sonunda, Dr. Reşid Galip'in Maarif Vekili olmasıyla başlayan *köycülük hareketiyle* birlikte, köy eğitimi ve buna bağlı olarak köy öğretmeni yetiştirme işi bazı eğitimci ve yazarlar tarafından yeniden gündeme getirilmiştir.¹⁶

Bunların önde gelenlerinden biri olan, köycülük akımının güçlü kalemi Nusret Kemal [Köymen],¹⁷ Mayıs 1933'te yayınlanan bir makalesinde, köy öğretmenininin çocukların okutulması yanında, büyüklerin sosyal, kültürel ve iktisadi eğitimini de göz önünde bulundurması gerektiğini belirttiikten sonra, "köy muallimi, köylüye her fırsatta görme, dinleme ve okuma yollarıyla bir şey öğretebilecek ateşli ve becerikli bir insan olmalıdır; ateşli ve becerikli bir insan, elinde modern vâsıtalar olmadan da birçok şeyler yapabilir," diyordu.¹⁸ Halk Evlerinin yayın organı olan *Ülkü* dergisindeki köycülük çalışmalarını da yöneten Nusret Kemal, köy eğitiminin mal dağıtım sistemine bağlanmasını teklif etmekteydi. Ona göre, köy eğitimi "*köy halk dükkânları*" etrafında teşkilatlanmalıydı. Dükkânlar, özel olarak yetiştirilmiş "köy rehberleri"nin yönetimine ve verilmeli, bu rehberler, bir taraftan köyün iktisâdi hayatını düzenlemeye çalışırken, öte taraftan da köy çocuklarını ve yetişkinlerini eğitmeliydi. Köye kitap ve gazete getirilmesi de köy dükkânlarının görevleri arasındaydı. Nusret Kemal, bu köy rehberlerinin yetiştirilmesi için, İstanbul'da, bir *Köy Rehberleri Okulu* açılmasını da teklif etmekteydi.¹⁹

Öte taraftan, Yakup Kadri [Karaosmanoğlu] tarafından 1932-1936 yılları arasında yayınlanan ve Türk İnkılâbının ideolojisini belli ilkelere oturtmak amacıyla yola çıkan *Kadro* dergisinde ise, köy öğretmeni yetiştirme hakkında birbirinden oldukça farklı görüşlere yer verilmekteydi. Burada, Tahir Hayrettin imzasıyla yayınlanan bir makalede, Türk İnkılâbı ilkelere bir ideoloji haline getirilmesi ve "İnkılâp partisi"nin vatandaşları bu ideolojiye göre eğitebilmesi için, her derecedeki okulların kontrol altına alınması gerektiği öne sürülüyordu. Tahir Hayrettin'e göre, köye gönderilecek öğretmenler; modern teknoloji gerektiren iş alanları dikkate alınarak yeniden örgütlenmiş öğretmen okullarında yetiştirilmeli, köyde, bir taraftan İnkılâp ideolojisinin temsilciliğini ya-

parken, diğer taraftan da, modern teknolojinin köye girişine öncülük etmeliydi.²⁰

1933-1934 yıllarında, köy eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirme konusuna daha çok eğilen Yunus Nadi de, Türkiye'nin istikbâli için Türk köyünü her gün daha iyiye doğru götürmek ve yüceltmek gerektiğini, bu yoldaki en önemli vâsıtanın da köy okulu ve öğretmeni olduğunu yazıyordu. Ona göre, "bu hedefe varmak için köy ilkölmesine hoca olacak vatandası buna göre yetiştirmek kâfidir. Yani, köy ilkölmesine hoca olacak genç, kâfi ziraat mâlûmatıyla mücehhez olacak, kooperatif teşkilâtını bilecek, ilk sıhhi imdat tedbirlerinden haberdar bulunacak, mektepte ve köyde bütün bu bilgilerini tatbik eden mâhîm bir şahsiyet olacaktı."²¹ Çünkü, ancak böyle bir öğretmenin girdiği köyün kalkınması mümkün olabilirdi.²² Yunus Nadi'ye göre de, köye öğretmen yetiştirecek okulları ayırmak ve ona göre öğrenci yetiştirecek şekilde tertip ve idare etmek lâzımdı. Amaç sadece köylü çocuklarını ümmîlikten kurtarmak değildi. Onları, kendi hayatlarında yepyeni bilgilerle donatarak yetişmelerini sağlamak ve bu yolla, Türk millî hayatının temeli olan köyü ve köylüyü, büyük, çabuk ve kolay bir inkılâba mazhar kılmaktı. Köye gönderilecek öğretmen, buna göre yetiştirilerek hazırlanmış bir vatandas olacaktı. Bu sonuca varmak için yapılacak şey, köye öğretmen gönderen okullarda ziraat ve iktisat derslerine teorik ve pratik olarak önemli bir yer vermekten ibaretti.²³ Ona göre, köy öğretmeni yetiştirecek okulların, buldukları bölgelerin tabii şart ve imkânlarına göre, farklı bir takım özellikleri olabilirdi. Meselâ, İzmir ve yöresi öğretmen okulları üzüm ve incir üzerine yoğunlaşırken, Adana yöresinde pamuğa, Balıkesir taraflarında zeytinciliğe, Karadeniz'de fındığa ve Orta Anadolu'da hayvancılığa daha fazla yer verilmeliydi. Yunus Nadi, köy öğretmeni yetiştirme üzerindeki bu fikirlerine paralel olarak, "Türkiye'yi kaldırıp yükselten bir manivelâ" olarak nitelendirdiği köy öğretmeninim gıpta edilecek bir maddî imkâna kavuşturulmasını da, muhakkak bir surette gerekli görüyordu.²⁴

Bununla beraber, 1933 yılında Türkiye'ye gelerek bir süre Ankara Maarif Mektebi'nde çalıştıktan sonra, 1934'te Maarif Vekâleti tarafından ilkokullarda incelemeler yapmakla görevlendirilen Dr. Berly Parker, aynı tarihte Vekâlete sunduğu raporda, tıpkı A. Künhe gibi, yukarıda belirtilen görüşlerin aksine, köy öğretmeni yetiştirecek ayrı bir okula lüzum görmüyordu. Çünkü ona göre, Türkiye'de köy ve şehire has ortak problemler, özel problemlerden daha çok ve önemliydi. Büyük şehirler az iş ve bunların sayfiyelerini de yine köyler meydana getiriyordu.²⁵ Aynı şekilde, bu sıralarda, İktisat Vekili Celâl Bayar'ın davetlisi olarak Türkiye'de bulunan bir Amerikan Heyeti tarafından hazırlanan raporda

da, kapatılan köy muallim mekteplerinin yerine, köy öğretmeni yetiştirmek için yeni vâsıtalar bulunması gerektiği ifade edilmekte beraber, köy öğretmeni yetiştirilmesi konusunda ayrı bir teklif getirilmiyordu. 26 Kezâ, 1934'te CHP meclis grubu toplantısında da, Parker'in görüşleri doğrultusunda, köy okulları için ayrı bir tipte öğretmen yetiştirmeye gerek olmadığı sonucuna varılacaktı.

Fakat, CHP'nin 1935 programında eğitim ve kültür alanında hedeflenen noktaya ulaşılabilmesinde öğretmenlere, başarılması zor olan ağır görevler düşüyordu. Devrin önemli "köycü"lerinden Selahattin Kandemir, köy öğretmenlerinin bu görevi başarabilmesi için, onların çalışma şartlarını iyileştirecek bir takım düzenlemeler yapılması gerektiğini ileri sürüyordu.²⁷ Ona göre, idari yetkileri genişletilecek bir köy öğretmenin, sosyolojik bilgilerini de artırmak gerekiyordu. Çünkü, ülkenin yükselmesi, her şeyden önce sosyolojik bir vâkiydi. Ne yalnız ekonomi ve kânunlar, ne de diğer kurum ve olaylar, kalkınmayı temin edebilirdi. *"Bu sebeple, köyde önderlik edecek adamın kafasında, bir taraftı, dar ve basit fikirler bulunmayacak, o köy âlemini her türlü varlıkları ve hâdiseleriyle kavrayan bir yaratıcı olacaktır... ve onun böyle yetiştirilmesi lâzımdır..."*²⁸ Aynı tarihte *Muallim Sesi* dergisi ise, öğretmenin köydeki konumunu ele alarak, Köy Kânunu'nun öğretmenlere verdiği yetkilerin az olduğunu savunacaktı. Ona göre, köyün önderi olması gereken köy öğretmeni, köyde devleti temsil edecek her türlü güç ve yetki-lerle donatılmalıydı.²⁹

Atatürk Devri'nde köy eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirme konusundaki fikirleriyle tanınan eğitimci yazarlardan biri de, Cazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü Pedagoji Bölünü öğretmeni Halil Fikret Kanad idi. O, Mart 1935'te, *Kurun*'da yayınladığı bir dizi makalede, nüfusunun % 80'i köylerde yaşayan bir ülke olan Türkiye'de, sosyal ve ekonomik sahalarda yapılan inkılâpların tam anlamıyla kökleşmesinin, her şeyden önce, köylerde yerleşmesine bağlı olduğunu ileri sürüyordu. Dolayısıyla bu işi, ne yayın organları, ne bâzen yolları köye düşen memurlar ve ne de parti yapabiliyordu. Bu işin üstesinden ancak köy öğretmenleri gelebilirdi. Fakat, mevcut öğretmen okulları, bunu yapabilecek niteliklere sahip öğretmenleri yetiştirmekten uzaktı. Çünkü onlar, köy çocuklarını şehir hayatına bağlayıp, köylerden koparmaktaydı. Kanad, daha sonra, köylere öğretmen yetiştirecek öğretmen okullarının, her bakımdan köy hayatıyla iç içe olması gerektiği ana fikrini savunuyordu. Onun, altı yıllık olmasını teklif ettiği bu okullardan mezun olanlar, köylere gönderilecek ve kendilerine ev, tarla, bahçe verilecekti.³⁰ Fay Kirby'nin de belirttiği gibi,³¹ Kanad tarafından ileri sürülen bu fikirler;

gerçekte, bu konu üzerine o zamana kadar söylenmiş, tekrarlanmış, denenmiş ve terk edilmiş şeylerin daha sistematik bir şekilde ifade edilmesinden başka bir şey değildi.³² Fakat onun bu yazıları, 1935'ten sona Türkiye'de izlenecek köy öğretmeni yetiştirme politikası üzerinde bir hayli etkili olacaktı.

Köy öğretmeni yetiştirme konusunda, zaman zaman azalıp yoğunlaşmakla beraber, İkinci Meşrutiyet'ten beri süre gelen fikri platformdaki arayış ve tartışmalar; 1935 yılında, yeni bir mecraya kayarak, Saffet Arıkan-İsmail Hakkı Tonguç ikilisi tarafından uygulamaya konulan köy öğretmeni yetiştirme politikası üzerinde toplanmaya başlamıştır. Gerçekten de tam anlamıyla orijinal bir proje olan *köy eğitmen kurslarının* açılması, daha sonraki köy öğretmen okulları tecrübesiyle birlikte- birçok eğitmen ve yazar tarafından farklı yönlerden pek çok kere ele alınmıştır. Nitekim, Saffet Arıkan'ın projeyi 26 Mayıs 1936'da TBMM'de açıklamasından³³ hemen sonra, *Ulus*'ta yayınlanan imzasız bir başyazıda, Türkiye'de köy, okul ve ordunun birbirini tamamlayan üç önemli unsur olduğunu vurgulanarak, sözkonusu teşebbüs takdirle karşılanmıştı.³⁴ Aynı günlerde Falih Rıfkı Atay da, Arıkan'ın bu denemesinin etkisiyle, "Batılı Türk köylüsü'nün meydana getirilmesinde en önemli rollerden birini, köy öğretmenlerinin oynayacağı ileri sürmüştü.³⁵ Bir süre sonra, yine *Ulus* Gazetesinde çıkan imzasız bir başyazıda, Türkiye'nin demografik yapısına ait bazı istatistikî açıklamalar yapılarak, eğitmen kursları açmanın, binlerce okulsuz köyün okul ve öğretmene kavuşabilmesi için kaçınılmaz bir çözüm yolu olduğu kaydedilmiş,³⁶ *Ülkü*'de yayınlanan bir makalede de, kursların açılma sebepleri, hedefleri ve çalışmaları tanıtılmıştır.³⁷

Atatürk Devri'nin son iki yılında yayınlanan yazıların büyük bir kısmı, Saffet Arıkan'ın köy eğitmen ve öğretmeni yetiştirme politikasını övücü nitelikteydi. Meselâ Yaşar Nabi, eğitmen yetiştirmek suretiyle başlatılacak köylerdeki eğitim seferberliğini, "normal çalışma yoluyla başarılması için asırlık ve zamana ihtiyaç gösteren bir işin,... inkılâp rejimi tarafından inkılâpçı metodlara başvurulurak, gerekli zaman onda bire indirecek surette hızlandırılması" olarak tanımlıyor ve kurslara yöneltilen tenkitleri cevaplandırıyordu.³⁸ Falih Rıfkı ise, yetiştirilen eğitmenlerin muhakkak surette eski "*köy hocası*"nın yerini alması gerektiğini ileri sürerek,³⁹ şöyle devam ediyordu:

"Cumhuriyet eğitmeni, ilk günden başlayarak, yeni âdetlerin, kültür emedeniyet âdelilerinin temellerini atmaya başlayacaktır. Köyün mânevîsini kurtarmak, maddîsini kurtarmanın şartıdır. Hiç olmazsa köy kalkınması, ikisinin beraber gitmesine bağlıdır."⁴⁰

Ona göre, çocukluğunda İstanbul'da, öğretmenler ayarında ilkokul öğretmeni yoktu. Bu bakımdan, öğretmenlerin seviye bakımından yetersiz olduğunu savunmak yersizdi.⁴¹ Kâzım Nami Duru da, Ankara köylerinde, öğretmenlerin ilk başarılı çalışmalarını gördükten sonra, bu teşebbüs hakkındaki tereddütlerinin dağılması bir yana, bunların, köy kalkınmasında önemli hizmetler vaad ettiğini yazıyordu.⁴² Ahmet Emin Yalman, öğretmenleri "*köye ışık taşıyacak köylülere*" olarak görüyordu.⁴³ Kezâ, Sadrettin Celâl Antel de, eğitilen kursları için, "cidden çok ehemmiyetli ve hayırlı bir teşebbüs" ifadesini kullanıyordu.⁴⁴ Asım Us'a göre, daha önce köylerin sadece % 8-10'unda okul bulunurken, öğretmen kursları sayesinde, beş-on yıl içinde hemen hemen bütün köyler okula kavuşabilecekti.⁴⁵ Bu sebeplerle öğretmen kursları, "hakikaten büyük takdirlere değer bir teşebbüs"tü.⁴⁶ *Fikirler* dergisinde öğretmenler, köyleri yeni baştan kuracak "*köy ulpları*" olarak görülüyordu.⁴⁷ Kezâ, TBMM'de de, bu konuda genellikle olumlu fikirler ileri sürülmüştü.⁴⁸

Bununla beraber, Saffet Arıkan-İsmail Hakkı Tonguç ikilisi tarafından başlatılan köy öğretmen ve öğretmeni yetiştirme çalışmaları, bu yıllarda, bâzı kişi ve kurumlar tarafından bir çok bakımdan eleştirilmişti. Sözkonusu kişilerin başında İsmail Hakkı Baltacıoğlu geliyordu. O, Haziran 1936'da yazdığı bir makalede, öğretmen kursları açmanın yanlış ve ülkenin menfaatlerine aykırı olduğunu yazıyordu. Çünkü ona göre bu proje, ilkokul öğretmenliğini, az bilgi ve öğretimle elde edilebilecek bir şey olarak görüyor; ilkokulları kaliteleri ne olursa olsun kısa bir zamanda ülkenin her yanına yaymayı esas alıyor; kısaca, nitelikten çok niceliğe hizmet ediyordu. Bundan dolayı bakanlık, "bu garip proje"yi hemen bir tarafa atıp, ilk öğretmen okullarını sağlam bir lise öğretimi üzerine kurma ve ilkokul öğretmenlerine üniversite kapılarını açma yolunda çalışmaya devam etmeliydi.⁴⁹ Baltacıoğlu'nun bu sert çıkışı, hemen etkisini göstermiş; ve kendisi bakanlık tarafından, kursların gaye, teşkilât ve işleyişini yerinde görmek üzere, kurslara davet edilmişti. Onun, 1939'da yazdığı "*Eğitmen ve pedagojide Türk'e doğru*" başlıklı makalesi, bakanlığın bu girişiminin iyi sonuç verdiğini göstermektedir. Zirâ, Baltacıoğlu burada, yukarıdaki çakışının, öğretmen kurslarının kayıtsız şartsız muhalif olduğu şeklinde yorumlandığını, fakat bunun hiç de doğru olmadığını, aksine, teknik derslere verdiği baş rol, eğitim ve öğretim metod ve organizasyonu bakımından son derece orijinal bir teşebbüs olduğunu yazacaktı. Ayrıca, daha önce tenkit ettiği mahzurlar giderilmekte, tamamlayıcı kurslarla öğretmenlerin bilgi ve beceri seviyelerini yükseltmek, onları ilkokul öğretmenleriyle aynı seviyeye getirmek imkân ve çarçeleri aranmaktaydı. Baltacıoğlu daha sonra: "Benim

kanatım şudur ki: eğitimci teşkilâtı, benim umumî Pedagoji, Hususî Tedris Usûlleri, İçtimâî Mektep, Resim ve Terbiye, Tarih ve Terbiye adlı kitaplarında müdafaasını yaptığım pedagoji sisteminin tahakkuku için atılan en büyük adımdır" diyecekti.⁵⁰

3. KÖY ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME POLİTİKASININ GELİŞİMİ

"Köy öğretmeni" yetiştirme konusu üzerinde ileri sürülen yukarıda özetlemeye çalıştığımız fikirler, Maarif Vekâleti üzerinde etkisini, ilk defa, 1-20 Mayıs 1925'te Konya'da toplanan *Maarif Müfettişleri Kongresi*'nde göstermiştir.⁵¹ Nitekim, kongre sonunda hazırlanan raporda, köy okullarına öğretmen yetiştirecek ayrı bir kuruma ihtiyaç olduğu; bu kurumun, mütevâzı bir bilgi ile yetinmesi ve öğrencisini, bilhassa köy hayatının ıslah ve düzenlenmesi konusunda etkili olacak bir eğitim ve pratik meslekî bir bilgi ile donatması gerektiği ifade edilmişti. Burada, "imam hatip mektepleri" nden istifade edilerek, "köy muallim mektepleri" kurulabileceği de belirtiliyordu. Buna göre, imam hatip mekteplerinin ismi değiştirilerek, öğretim süresi üç yıla indirilecek, bu sürenin ilk iki yılında genel eğitim ve öğretim verilecekti. Son sınıf ise, biri köy imam ve vaizi, diğeri köy muallimi yetiştirmeyi hedefleyen iki şubeye ayrılacaktı. Bu son "ihtisas sınıfları"na ortaokulların iki sınıfını bitirmiş olanlar da alınabilecekti.⁵²

Cumhuriyet Dönemi'nde, şehir öğretmeni yetiştirme sahasında olduğu gibi, köy öğretmeni yetiştirme sahasında da ilk köklü ve başarılı girişimler, Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekilliği döneminde yapılmıştır. Nitekim, onun çabaları sonucunda çıkarılan 789 sayılı ve 22 Mart 1926 tarihli *Maarif Teşkilâtına Dâir Kânun*⁵³ ile ilk öğretmen okulları, yukarıda da ifade edildiği gibi, "ilk muallim mektepleri" ve "köy muallim mektepleri" olmak üzere iki katagoriye ayrılmış; ve böylece, köy muallim mekteplerinin kuruluşu için hukukî bir zemin oluşturulmuştu. Necati Bey, bu kânunun TBMM'de görüşüldüğü günlerde basına yaptığı bir açıklamada, köy muallim mektepleri açılması işinin, Maarif Vekâleti'nin ilk etapta gerçekleştirmeye çalışacağı projeler arasında bulunduğunu söylemiş;⁵⁴ 22 Nisan 1926'da da Afyon ve Elâzığ'da üçer yıl öğretim süreli iki köy muallim mektebi açılacağını açıklamıştı.⁵⁵ Fakat, 1926 yılında, sözkonusu okulların açılması mümkün olmamıştı.⁵⁶

Öte taraftan, 1927 *Maarif Emînleri Kongresi*'nde de, köy muallim mektepleri açılması konusuna temas edilmiş ve bu konuda, bâzı önemli kararlar alınmıştı. Bu kararlara göre, çok masraflı olduğu halde yıllardan beri hiçbir gelişme göstermeyen kız ortaokulları kapatılarak, öğrencileri

erkek ortaokullarına nakledilecek ve bunların eğitim kadrolarından faydalanmak suretiyle, bina ve sair şartlar bakımından müsait olan yerlerde, üç köy muallim mektebi açılacaktı. Ayrıca, öğretim kadrosu ve vesait bakımından bir türlü gelişme gösteremeyen şehir öğretmen okullarından birisi de, köy muallim mektebi haline getirilecekti.⁵⁷

Nihayet, 1927-28 öğretim yılında, biri Kayseri Zencidere'de öteki de Denizli'de olmak üzere, üçer yıl öğretim süreli *köy muallim mektepleri* açıldı.⁵⁸ 19 Ekim 1926'da bu okullar için bir *lâimatnâme* yayınlayan Maarif Vekâleti;⁵⁹ 1927 yılında da, *Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı*'nı neşretti.⁶⁰ 1927-28 öğretim yılında tamamı erkek 133 öğrenci alınan köy muallim mekteplerine, 1929-30 öğretim yılından itibaren kız öğrenciler de kabul edilmeye başlandı.⁶¹

Necati Bey zamanında, köy öğretmeni yetiştirmek için, bir taraftan köy muallim mektepleri açılırken, diğer taraftan da, "A" ve "B" Kurslarına başvurulmuştur. Zirâ, mevcut ilkokul öğretmen ve öğretmen yardımcılara hizmet-içi eğitim veren bu kurslar, aynı zamanda, köy öğretmeni de yetiştiriyordu. 1926-1931 yılları arasında faaliyet gösteren "A" ve "B" Kursları,⁶² mevcut köy öğretmeni buhranına karşı geçici bir çözüm yolu olarak yaygın bir biçimde kullanılmış; ve bunlarda, yaklaşık olarak 1000-1500 öğretmen yetiştirilmiştir.⁶³ Bu yıllarda, köy muallim mekteplerinin aşağı yukarı ortaokul seviyesinde bir eğitim verdikleri dikkate alınırsa, bu kurslardan yetişen öğretmenlerin, nitelik bakımından köy muallim mekteplerinden mezun olanlardan hiç de aşağı olmadıkları söylenebilir.

Fakat hiç şüphe yok ki, Mustafa Necati Bey'in köy öğretmeni yetiştirme politikasının temeli, onun bu konudaki liberal entellektüelist yaklaşımının bir ürünü olan köy muallim mektepleriydi. Denizli ve Kayseri Zencidere'de yapılan bu samimi ve nisbeten başarılı teşebbüs; vaktiyle Sâti Bey'in önermiş olduğu pedagoji standartlarına göre programlanmıştı. Zihni, ahlâki ve fizikî eğitim, âdetâ tecrübe tüpleri gibi kesin oranlarla veriliyordu. Öğrenciler, formasyonlarının gerektirdiği ölçüde, dış dünya ile ne fazla, ne de az derecede temas ettiriliyordu. Fay Kirby'nin deyişiyle, "sert ve fakat aydın bir disiplin görüşü altında bütün testleri geçirdikten sonra artık bir köy ilkokulu öğretmeni olduğuna hükmedilen öğrenci giydiriliyor; gerekli emirler ve nasihatler veriliyor ve Türk köylüsünü aydınlatmaya gönderiliyordu."⁶⁴

Sonuç olarak Fay Kirby, bu iki köy muallim mektebi hakkında şu hükümlere varıyordu: "Kusurlarına rağmen (bunlar Büyük Millet Meclisi'nde gösterilmişti) bu öncü projeler, kendi neveleri için üstün örneklerdi.

Zaman farkını hesaba katmak şartıyla Hindistan'da, Pakistan'da, Arap memleketlerinde ve Endonezya'da ilk bağımsızlık yıllarında tatbik edilen numune projelerden çok daha modern ve çok daha köy realitesine yakındı... Denebilir ki, Türkiye'de orijinal pedagoji deneyciliği bu iki müessese ile başlar...⁶⁵ Bununla beraber, aynı yıllarda kurulan şehir öğretmen okullarına göre ucuz kurumlar sayılabilirler ise de, köy muallim mektepleri; yapı, bakım ve ürünlerinin kalitesi, güvenilirliği ve sayısı bakımından masraflı müesseselerdi. Yapılışları, öğretim ve deney kurumları olarak ihtiyaç oldukları malzeme ve eleman yönünden bakılırsa bu okullar, ancak ağır ağır çoğaltılabilir; fakat hiçbir zaman çok sayıda açılmazdı. Köy muallim mektepleri, köy öğretmeni ihtiyacını nicelik bakımından karşılamaktan da çok uzaktı. Zira, üç yıllık bir eğitim veren köy muallim mekteplerinden, her yıl, sınıfta kalma, atılma vb. hesaba katılırsa, elliden az köy öğretmeni mezun olabiliyordu. Sonuçta, bu iki okulun 35.000 Türk köyünü öğretmene kavuşturması için yaklaşık olarak dört yüzyıl beklemek gerekcekti.⁶⁶

Köy muallim mekteplerinin köylerdeki öğretmen ihtiyacını karşılamaya yetmeyeceği; 1927 yılında, köylerde öğretmenlerin tutunmalarını ve artmalarını sağlamak bakımından gerekli tedbirlerin alınması için hazırlanan, fakat sonradan uygulanamayan bir kânun lâyihasında da vurgulanmıştı. Bu lâyihada, bütün öğretmen okullarının, köylülerin sosyal ve iktisâdî şartlarına göre en yeterli unsurları yetiştirecek şekilde organize edilmesi ve "A" ve "B" Kursları türünden yaygın Eğitim kurumlarına başvurulması suretiyle, kısa zamanda çok sayıda köy öğretmeni yetiştirilmesi öngörülmüştü.⁶⁷

Nihayet, Necati Bey'in John Dewey'in etkisiyle⁶⁸ açmış olduğu Kayseri Zencidere ve Denizli Köy Muallim Mektepleri; 1932 ve 1933 yıllarında, tâlimatnâmesinde belirtilen imkânların sağlanamaması, öğrencilerinin şehir ve kasabalardan alınması ve köye göre yetiştirilememesi gibi sebeplerle kapatıldı.⁶⁹ Kapatılma gerekçelerinden biri de, köy ve şehir çocuklarının yetiştirilmelerinde ayrı ayrı yöntemler olmadığı, mevcut öğretmen okullarının yeniden düzenlenip genişletilmesiyle, köylerin de öğretmen ihtiyacının karşılanabileceği ve bu yolun daha ekonomik olacağı idi.⁷⁰ Buna paralel olarak, köy muallim mekteplerine karşı olan bazı kimseler, bu okullardan mezun olanların genel kültür seviyesi bakımından zayıf olduklarını ileri sürerek, köylülerle şehirlilerin eğitimin birbirinden farklı olmasının, demokrasiye aykırı olduğu ileri sürmüşlerdi.⁷¹

Maarif Vekil Mustafa Necati Bey'in dinamik ve nisbeten verimli köy öğretmeni yetiştirme politikası; tıpkı şehir öğretmeni yetiştirme sahasında olduğu gibi, onun ölümünden sonra terk edilmiş; ve böylece, bu alanda da, tam bir durgunluk ve hareketsizlik dönemine girilmiştir. Cemal Hüsnü Bey, 29 Temmuz 1930'da *Maarif Eminleri Kongresi* dolayısıyla yaptığı konuşmada, CHF'nin en önemli hedeflerinden birinin, ilk öğretimi özellikle köylere götürerek buralarda yaymak olduğunu ve ülkenin iktisadî kalkınması bakımından bunun kaçınılmaz görüldüğünü ifade ederek, bu hedefe varmak için ilk öğretmen okullarının "bu noktadan ıslahı"na teşebbüs olunacağını açıklıyordu.⁷² Fakat bu teşebbüs, bakanlığı döneminde gerçekleşemeyecekti. Aksine halefleri tarafından, yukarıda temas edildiği gibi, köy muallim mektepleri de kapatılacaktı.

Bundan sonra, köy öğretmeni yetiştirme meselesi, ciddi bir biçimde, Dr. Reşit Galip'in Maarif Vekilliğine getirilmesinden itibaren ele alınabilmiştir. Nitekim 1933 yılında, yukarıda özetlenen fikirlerin de etkisiyle, Maarif Vekâleti'nde, köye öğretmen yetiştirme ve köy eğitimi problemini de ele alan, Ziraat ve Sağlık Vekâletleri temsilcilerinin de katıldığı bir *Köy İşleri Komisyonu* kurulmuştur. Komisyonun hazırladığı raporda; köylünün yalnız itikatlarını işlemek ve sosyal ilişkilerinde etkili olmakla kalmayıp, köyün maddî ve manevî hayatını da değiştirecek bir "muallim tipi yaratma" gereğinden söz ediliyordu.⁷³ Ayrıca, "Yeni hayat görüşünü köylerde gerçekleştirecek öğretmen tipi nasıl olmalıdır?" sorusu da şu şekilde cevaplanıyordu: "1-Köyün itikatlarına müessir olmak vasfı (inkılâpçılık, lâiklik ve cumhuriyetçilik gibi ilkelerin köylerde önderliği), 2- Köyün içtimaî hayatına müessir olmak vasfı (Medeni Kânun'un köyde tatbiki ve onun kâidelerinin ailede, köy muâşeretinde, cemiyet ve medeniyet esaslarında yerleşmesi), 3- Köyün maddî veya iktisadî hayatında müessir olabilmek vasfı (köye ileri ziraat usûllerini, geniş mal mübâdelesini ve tanzim olunmuş pazar münâsebetlerini sokabilmek kabiliyeti), 4- Münevver olmak vasfı (iyi ve yetişmiş mektep muallimi olmak, muallimlik mesleğinin bütün kabiliyetlerini kazanmış olmak)."⁷⁴ Nihayet raporda, köylerde, "*Sarıklı okur yazar*"ın yerini tutabilecek yahut ondan boş kalan yeri dolduracak yeni tip köy öğretmeninde, bu dört özelliğin eksiksiz olarak bulunması üzerinde ısrarla duruluyordu.⁷⁵

Fakat hemen belirtelim ki, Köy İşleri Komisyonu raporundaki bu önemli fikirler, İ.H. Tonguç'un ifadesiyle, Dr. Reşit Galip'in bakanlıktan ayrılmasından sonra, "gerçekleştirilemeden tatlı ve hoş bir rüyanın izlenimleri gibi kaldı."⁷⁶ Onun kısa bakanlığı sırasında Ankara, İzmir, Bursa ve Adana'da, köy öğretmenlerini belirleyen ilkelere göre eğitmek gayesiyle, "*köycülük kursları*" adıyla kırkarak günlük hizmet-içi eğitim kursları

açılmıştır (Ağustos-Eylül 1933).⁷⁷ Dr.Reşit Galip, öğretim kadrolarına gönderdiği telgrafta, kursların açılış amacını, iktisadî, sosyal vb. sahalarda "köylü ve köylüyü yükseltmek maksadı uğrunda" bir yıldan beri derin ve sürekli incelemelerle hazırlanan raporlarını ilk uygulama denemesi olarak belirtiyordu.⁷⁸ Bakan, aynı telgrafta, bu kurslardan alınacak olumlu sonuçların, bütün ilk öğretmen okulları programlarında aynı amaç doğrultusunda yeni düzenlemeler yapılmasına varacak bir şümül alacağını belirterek yapılacak mesâinin önemini vurguluyordu.⁷⁹ 1933 Eylülünün ilk haftasında sona eren bu kurslar,⁸⁰ kamuoyunda çok olumlu bir izlenim bırakmıştı.⁸¹

Dr. Reşit Galip, bir taraftan bu kurslar vasıtasıyla mevcut köy öğretmenlerinin istenen vasıflarda eğitilmesine çalışırken, öte taraftan da, ileride açılacak "köy öğretmen okulları"na öğretmen yetiştirmek üzere, Amerika'ya öğrenci göndermiştir. Fakat bu öğrencilerin bir kısmı Amerika'ya varır varmaz ihtisas konularını değiştirmiştir. Ayrıca, Amerika'da gördükleri eğitim, Türkiye şartlarına göre olmadığı için, Dr. Reşit Galip'in bu teşebbüsü, olumlu bir sonuç vermemiştir.⁸²

Dr. Reşit Galip'in Maarif Vekilliği zamanında *köy yatırı okulları*; öğretmen yokluğundan dolayı köy çocuklarının eğitimden mahrum kalmasını engellemek için başvurulan önemli projelerden birisi olmuştur. Bu okullar, 8-10 okulsuz köyün çocuklarını merkezî bir köyde toplamak ve böylece okul binası ve öğretmenden tasarruf etmek esasına dayanıyordu. Fakat bu teşebbüs de, bazı sebeplerle, Adana ve Ardahan gibi bir iki yerde açılan okullarla sınırlı kalmıştır.⁸³

1933, 1934 yıllarında, yukarıda kısaca özetlenen yerli ve yabancı eğitimcilerin köye göre öğretmen yetiştirme konusundaki fikirleri ile kamuoyunun baskısı; CHP'yi köy eğitimi meselesiyle meşgul olmaya yöneltmiştir. Nitekim, 1934 yılında Başvekil İsmet Paşa; Reşat Şemsettin Sırac'ın İlk Öğretim Umum Müdürlüğü sırasında, ilk öğretim dâvâsını TBMM'ye getirmiş ve iktidar partisi genel kurulunca bu konuda müzâkere açılmasını teklif etmiştir. Bundan sonra Maarif Vekâleti'nde türlü plânlar ve projeler hazırlanmış; TBMM'de muhtelif komisyonlar kurulmuştur. Bunların bir kısmı, parti programına da girmiştir.⁸⁴ Fakat CHF/CHP'de yapılan müzâkelereler, köy öğretmeni yetiştirme konusunda, emekli subayların köy okullarında öğretmen olarak istihdam edilmesi fikrinden öte, yeni görüşler getirmemiştir.⁸⁵

Türkiye'de ilkokul eğitiminin küçük köylere kadar yayılmasını sağlamak, öğretmeni köyde eğreti bir insan olmaktan kurtarmak ve onu, köyün iktisadî hayatında etkin ve faal bir unsur haline getirmek yolunda

yapılan ilk ciddi teşebbüs; -kısa süren köy muallim mektepleri tecrübesinden sonra- *eğitmen kurslarının* açılması olmuştur.⁸⁶ 1935 yılında Saffet Arıkan'ın Maarif Vekilliğine ve İsmail Hakkı Tonguç'un da vekâleten İlk Öğretim Umum Müdürlüğüne getirilmesi; eğitmen deneyinin gerçekleşmesi için gerekli idarî ve siyasî ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Köy eğitmen kursları ve köy öğretmen okulları, onların verimli çalışmaları ve işbirliği sayesinde faaliyete geçmiştir.

Köy eğitmen kurslarının kuruluşunda, Atatürk'ün fikrî bakımından önemli rol oynadığı görülmektedir. Nitekim bazı kaynaklara göre, Saffet Arıkan'a terhis edilmiş çavuşların köy öğretmeni olarak yetiştirilmesi için kısa kurslardan geçirilmesini ilk defa Atatürk söylemiş; ve hatta açılacak kurslara "eğitmen kursları" adının verilmesini de o teklif etmiştir.⁸⁷ Reşat Şemseddin Sırer'e göre, buna benzer bir uygulama Muhafız Alayı kumandanı İsmail Hakkı Tekçe tarafından yapılmış; 1934 yılında, muhafız kıtasına gelen erlere okuma yazma öğretilmiştir. Bu surette, askerlik süresince eğitilen erlerin, köylerine döndükleri zaman orada bazı hemşehrilerini kendiliklerinden okuttukları görülmüştür.⁸⁸ Bu arada, Türkiye'de, Prusya'nın ilk öğretimi mecburi hale getirdiği yıllarda başvurduğu basit ve pratik köy öğretmeni yetiştirme yöntemleri de biliniyordu. Bütün bunlar, köy eğitmen kurslarının fikrî hazırlık safhasında oldukça etkili olmuştu.⁸⁹

Saffet Arıkan, 1935 Eylülünde Ahmed Ağaoğlu ile yaptığı bir mülâkatta, henüz köy eğitmen kursları açılmasından söz etmemekle beraber, gerek bunların gerekse köy öğretmen okullarının açılmasına dair ilk işaretleri veriyordu. Burada, köy eğitim ve öğretmenin köylünün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düşünülmesi gerektiğini ileri süren Arıkan; şehirlerde yetiştirilen öğretmenlerin köylere istemeyerek, gittiklerini, gittikten sonra da çarnâçar buradan kurtulmayı bir nimet saydıklarını söylüyordu. Ona göre, "köy muallimi, köy hayatı şartları içinde ve köy muhitini andıran bir muhitte yetiştirilmeli"; bundan sonra kurulacak köy öğretmen okulları, mutlak surette köy muhiti içinde kurulmalıydı. Bu okullarda, köy öğretmenlerinin kafası gereksiz teorilerle doldurulmayacak, köylünün günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek pratik bilgilerle donatılacaktı.⁹⁰

Öte yandan Başvekil İsmet İnönü için hazırladığı raporda İsmail Hakkı Tonguç; köy eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirme meselesini, nitelik bakımından olduğu kadar nicelik bakımından da ele almıştı. Buna göre, Türkiye'de demokrasinin siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel kurumlarının asıl dayanağı olacak "memleketin efendileri", sadece "Türk köylüsü" denilip geçilen şey değildir. Bunlar, 400'den az nüfuslu yerleşim birimlerinde

yaşayan ve bütün Türkiye nüfusunun yarısından fazlasını teşkil eden bir kitledir. Türkiye'nin en kapalı, en az değişmiş köy toplumdur. Buraların çoğunda, okul çağına gelmiş çocuk sayısı, genellikle 40'ı geçmemektedir. İşte asıl mesele, bu 'yarıdan fazla' ya erişebilmektir. Fakat devletin bunlara, klâsik eğitim hizmetlerini götüreceği mali gücü yoktur. Halbuki, bu kitleyi modern medeniyetin şartlarına uygun bir seviyeye getirmeden, siyasi, hukuki ve sosyal vb. reformların başarıya ulaşması mümkün değildir.⁹¹

Köy eğitim kursları açma projesi; ilk defa, Maarif Vekili Saffet Arıkan tarafından 26 Mayıs 1936'da TBMM'de, Maarif Vekâleti bütçesi görüşmeleri sırasında açıklanmıştır. Arıkan burada, o günkü nüfusa göre, yaklaşık olarak 1.850.000 ilkokul çağındaki çocuktan, şehir, kasaba ve köylerde sadece 658.000'inin okuyabildiğini; bunun kasaba ve köylere tahsis edilmesi halinde 370.000'inin köy okullarında, 310.000'inin de şehir okullarında okuduğunun görüleceğini, söylemiştir. Oysa, köylerin nüfusunun genel nüfusun % 75'ini teşkil ettiği düşünülürse, şehirlerde çağ nüfusunun % 68'inin, köylerde ise sadece % 25'inin okuduğu görülecektir.⁹²

Bu tarihte ilkokul öğretmeni durumu da şöyledir: Toplam 13.834 ilkokul öğretmeni vardır. Bunun 3.518'i erkek ve 3.415'i kadın olmak üzere, 6.933'ü şehirlerde görevlidir. Köylerde ise, 5.825'i erkek ve 1.076'sı kadın, toplam 6.901 öğretmen bulunmaktadır. Buna karşılık şehirlerde 1.165, köylerde ise 5.186 ilkokul mevcuttur. Saffet Arıkan'a göre, mevcut ilk öğretmen okullarının yılda yaklaşık olarak 650 mezun verdiği düşünülür ve ilk öğretim kadrosundan her yıl emeklilik, istifa vb. sebeplerle ayrılanlar bundan çıkarılırsa; her yıl ilk öğretim kadrosuna, takriben 300-350 öğretmen geçiyor demektir. Bu durumda, okulsuz 35.000 köye öğretmen bulabilmek için aşağı yukarı bir asır beklemek gerekmektedir.⁹³

Saffet Arıkan daha sonra, köy eğitimi meselesinin çözümünde izlenecek yeni politikanın en önemli gerekçesi olan Türkiye'nin demografik özellikleri üzerinde durmuştur. Şöyle ki, 1927 istatistiklerine göre, Türkiye'deki köylerin nüfusunu beş kategoriye ayırmak mümkündür.

1.kategori	:	1.200	'den fazla nüfuslu	514	köy
2.	"	800-1.000	"	1.427	"
3.	"	400-800	"	1.600	"
4.	"	150-400	"	1.600	"
5.	"	150	'den az nüfuslu	16.000	"

Buna göre, köylerde açılacak bir sınıfın kapasitesi asgarî olarak 40 kişi kabul edilirse, 32.000 köyde çocukların adedi 40'tan aşağıdır. Bâzı yerlerde, 15'ten aşağı bile düşmektedir. Bu durum karşısında, bütün köylerin öğretmen ve okul ihtiyacının karşılanması için hem zaman, hem de çok para gerekmektedir. Onun için, mevcut sistemin değişmesi şarttır.⁹⁴ Saffet Arıkan, işte bu gerçekten hareketle düşünülen yeni sistemi şöyle açıklıyordu:

Muhterem arkadaşlar; düşündüğümüz şudur: Bugün kahraman ordumuz, bütün memlekete şâmil ve başlarında binlerce zâbiti olan bir mekteptir. Bâhusus, harf inkılâbından sonra orduda okuma, yazma bilenlerin miktarı % 90'ı geçmiştir. Hele küçük zâbilik yapmış olanlar, bugün köylerde mükemmelen muallimlik yapmaktadırlar...

Bunlar bizim için çok kıymetli ve köylerde oturan, köylü ile hemhâl olan, köylünün dertlerinden anlayan elemanlardır. Bu gibi unsurlardan istifade etmek istiyoruz. Bunların keyfiyetçe en iyilerini toplayarak ve Ziraat Vekâleti ile teşriki mesâi ederek, yedi, sekiz aylık bir kurstan geçireceğiz. Bunlara verilecek vazife, köylüye okuyup yazma, faize kadar basit hesap öğretmek, Türk tarihi ve coğrafya hakkında mükemmel ve fakat temelli mâlumat vermek, aynı zamanda hayat bilgisi işini ve ziraat bilgilerini köylüye amelî olarak öğretmektir.⁹⁵

Saffet Arıkan'ın TBMM'deki beyanâtına göre, bu uygulama, bilhassa nüfusu az olan köyler için geçerli olacaktır. Kurslarda yetiştirilen elemanlar, köylerde yalnız başlarına bırakılmayacaktır. 8-10 köy için, ilk öğretmen okullarından mezun olan bir öğretmen tayin edilecek; bu zat hem köyde oturan "eğitmenler" in çalışmalarını kontrol edecek ve hem de onların veremeyeceği dersleri konferans şeklinde oradaki öğrencilere ve halka anlatacaktır. Bir bakıma bu, ufak köylerin 8-10 tanesinin bir çok nüfuslu köy kabul edilmesi ve böyle bir köye tayin edilecek öğretmenin yanına, her ufak köy parçası için bir yardımcı verilmesiydi.⁹⁶

Nihayet, yaklaşık olarak birbuçuk ay sonra, Temmuz 1936'da, ilk eğitim kursu Eskişehir'in *Çifteler Çiftliği*nde açılmıştır. Kursu, Ankara'nın merkez kazâna bağlı köylerden 79 erbaş çağrılmış; ayrıca Tunçeli'den de katılanlar olmuştur.⁹⁷ Maarif Vekâleti'yle Ziraat Vekâleti'nin işbirliğiyle açılan *Çifteler Eğitim Kursu*'nun eğitim ve öğretim işleri; iki ilk öğretim müfettişine verilmişti.⁹⁸ Kurs direktörü Emin Soysal idi.⁹⁹

Kurs faaliyetlerinin birinci devresi, Kasım 1936 ortasında sona ermiş; yapılan uygulama derslerinde % 80 başarı elde edilmişti.¹⁰⁰ Bundan sonra eğitim adayları, stajyer olarak kendi köylerine gönderilmiş;

ve buralarda son derece başarılı çalışmalar yaptıktan sonra,¹⁰¹ 1937 ilk baharında, kursun ikinci devresi için tekrar Çifteler'e dönmüşlerdi.¹⁰² Dört ay süren bu devrede yapılan eğitim ve öğretim faaliyetleri de son derece verimli olmuştu. Kurs sonunda eğitimci adayları, Ankara Gazi Çiftliği'ndeki ilkokulda, imtihan edilmişler; Ankara Halkevi'nde de bir müsamere vermişlerdi. Bunların gerek imtihanda gerekse müsamerede gösterdikleri başarılar, izleyenler tarafından sevinç ve hayranlıkla karşılanmıştı.¹⁰³

Deneme niteliğindeki *Çifteler Eğitimci Kursu*'ndan¹⁰⁴ başarılı sonuçlar alınması üzerine Kültür Bakanlığı; 1937-38 öğretim yılında eğitimci kurslarının sayısını arttırmaya karar vermiştir.¹⁰⁵ Nitekim bu öğretim yılı için, Kültür Bakanlığının ilgili memurları Ankara'nın Çubuk, Ayaş, Polatlı, Afyon'un Aziziye, Erzincan'ın Kelkit, Tercan, Pasinler kazalarında Eskişehir, Kars, Edirne ve Kırklareli civarında eğitimci kursları için öğrenci seçmeye başlamıştır. Ayrıca, kurslarda okutulacak kitaplarla diğer ders araç ve gereçleri de hazırlanmıştır.¹⁰⁶ 1937 Martında, İzmir'de satın alınan eski Amerikan Koleji binasında bir "*Köy Öğretmeni Yetiştirme Mektebi*" açılması için çalışmalara başlanmıştır.¹⁰⁷ Nihayet, 18 Nisan 1937'de Eskişehir, Kars, Edirne, Erzincan ve Kocaeli'de eğitimci kursları açılması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁸ Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın 26 Mayıs 1937'de TBMM'de yaptığı açıklamaya göre, bu kurslara toplam 650 öğrenci alınmıştır. Bakan, bu miktarın ilerki yıllarda kademe kademe arttırılarak, 1.600, 2.500 ve 3.000-3.500'e çıkarılabileceğini ve böylece köylerdeki öğretmen bularının sekiz, on sene içerisinde giderilebileceğini kaydetmiştir.¹⁰⁹

Öte taraftan, 11 Haziran 1937'de çıkarılan 3238 sayılı *Köy Eğitimci Kânunu*¹¹⁰ ile, eğitimci kurslarının ne tür yerlerde açılacağı, Kültür ve Ziraat Bakanlıklarınca bunlara nasıl yardım edileceği, Ziraat Bakanlığı tarafından eğitimcilere parasız tohum ve ziraat araçlarının ne şekilde sağlanacağı, bunları işbaşında denetleyecek ve eksik yönlerini tamamlayacak "*gezici başöğretmenler*" in ne tarzda çalışacakları belirlenmiştir. Kânunda eğitimcilerin, nüfusları 150-400 arasındaki köylerde - özellikle kendi köylerinde veya yakın köylerde görevlendirilmeleri esas alınmıştır. Bunların çalıştıkları her on köy, bir bölge kabul edilmiş, başlarına da kurslarda beraber çalıştıkları genel kültür öğretmenlerinden birinin "*gezici başöğretmen*" olarak atanması uygun görülmüştü. Eğitimci Kânun gereğince buldukları köyün bütün sosyal ve eğitim işlerine katılacaklar ve ayrıca "*köy ihtiyar heyeti*"nde kâtip olarak görev alacaklardı.¹¹¹

Kültür Bakanlığı;¹¹² 1937 yılı Kültür Bakanlığı Bütçesi "köy okulları ve öğretmenleri için vilâyetlere yardım" faslına, bu tarihte mezun olan öğretmenlerin gerek maaşlarının ödenebilmesi, gerekse bunların inşâ edecekleri okullara ait masrafların karşılanabilmesi için, 100.000 TL tahsisat koymuştur.¹¹³

Nihayet Kültür Bakanlığı; Ekim 1937'de, aylardan beri süre gelen hazırlıkları tamamlayarak, İzmir Kızılcıllu ve Eskişehir Çifteler-Mahmudiye'de birer "*köy öğretmen okulu ve eğitim kursu*" açmıştır.¹¹⁴ Saffet Arıkan'a göre, köy hayatında lüzumlu ziraat derslerinden başka, köy inşaatçılığı, demirciliği ve kooperatifçiliği şubelerinin de bulunacağı bu okullar; köy hayatının gelişmesinde rol oynayacak en önemli unsurları yetiştireceklerdi.¹¹⁵ Bakanlık, Ziraat Bakanlığı ile yaptığı temaslar sonunda, önceden düşünüldüğü gibi, 1938 yılında eğitim kursları kontenjanını 1.600'e çıkarmayı kararlaştırmıştır.¹¹⁶ Ayrıca, Kocaeli'de Arifiye ile Sapanca arasında bir "*kız köy öğretmen okulu*" açılması da kararlaştırılmış;¹¹⁷ fakat bu karar uygulanamamıştır.

Kültür Bakanlığı, 1938 yılı başında, zirâî kalkınmada kendilerine önemli görevler verilmesi düşünülen öğretmenler hakkında, Ziraat ve Maliye Bakanlığı ile müşterek bir "*tâlimatnâme*" hazırlamıştır. Tâlimatnâmede, öğretmenlerin okuma, çalışma ve diğer işlerine ait esaslı hükümler bulunmaktaydı.¹¹⁸ Öte taraftan, eğitim kursları sayısının çoğaltılması için gerekli çalışmalara başlanmıştır;¹¹⁹ Eskişehir, Edirne, Kocaeli, Erzincan, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Manisa ve Malatya'da olmak üzere on vilâyette onbir eğitim kursu açılması kararlaştırmıştı. Eskişehir'de, Hamidiye ve Mahmudiye köylerinde, iki kurs açılacaktı. Bu kurslarda, toplam 1.500 öğretmen yetiştirilmesi plânlanmıştı.¹²⁰ Kültür Bakanı Saffet Arıkan, 26 Mayıs 1938'de TBMM'de, bu tarihe kadar yetiştirilen öğretmenlerin, köylerde, kadın ve erkek binlerce yetişkinin hâricinde 18-19 bin çocuğu okutmakta olduklarını, bildiriyordu.¹²¹

Kültür Bakanlığı, 1938'de, eğitim kurslarının yanı sıra köy öğretmen okulları miktarını da arttırmaya teşebbüs etmiştir.¹²⁴ Nitekim bu cümleden olarak, Edirne Karaağaç'ta bir köy öğretmen okulu açılmasına karar vermiştir. Bakanlığın kararına göre bu okul, 10 Ekim 1938'e kadar bitirilecekti.¹²⁵ Bununla beraber açılışı, ancak 14 Aralık 1938'de mümkün olmuştu.¹²⁶ Ayrıca, 1938-39 öğretim yılı başında üç vilâyette, *Kız Köy Öğretmen Okulu* açılması plânlanmıştı.¹²⁷ Deneme mâhiyetinde olacak bu okullardan ikisinin, Ankara ve İstanbul'da açılması tasarlanmıştı.¹²⁸ Fakat bu tasarı, gerçekleşemedi. Bunun yerine, *İzmir Kızılcıllu Köy Öğretmen Okulu ve Eğitim Kursu*'na onbeş kadar köy kadını alınmış; ve bunlara, köy kadınlarına yarar biçki-dikiş, el işleri, yemek pişirme gibi

şeyler öğretilmişti. Bunların çoğu, kursa gelen erkek öğretmenlerin eşleri veya kız kardeşleriydi.¹²⁹ Bu suretle yetiştirilen kadın öğretmenler; buldukları köyün iş bünyesini de ele alarak erkek öğretmenlerin yetişemeyeceği sosyal işleri, köylü kadınlara gösterecekler ve onları yetiştirmeye çalışacaklardı. Tabii, genç köylü kızlarıyla yaşları müsâit olan köylü kadınlarının okuma ve yazma öğrenmelerini de sağlayacaklardı. Hükümet, kadın öğretmenlere birer dikiş makinası verecek ve başka yardımlarda da bulunacaktı. Bütün köylerde çalışmalara 15 Kasım 1938'de başlanacaktı.¹³⁰

4. SONUÇ

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, Türkiye'de ilk öğretimin köylere sokulması yolundaki ilk önemli adım; Saffet Arıkan'ın gayretleriyle öğretmen kurslarının -ve daha sonra da köy öğretmen okullarının- açılmasıdır. Eğitim kursları faaliyetlerini, köy enstitüleri kurulana kadar bağımsız, kurulduktan sonra da bu okullara bağlı olarak, 1946'ya kadar sürdürmüştür.¹³¹ Yaklaşık on yıllık bu sürede, 8.543 öğretmen yetiştirilerek köylere gönderilmiştir.¹³² Fakat bazı öğretmenlerin, Köy Eğitimcileri Kanunu'na aykırı olarak, çalıştırılmak üzere yetiştirildikleri köylerden büyük, 400'den fazla nüfuslu köylere atanması, öğretmenlerin, genel bilgileri bakımından, normal ilk öğretim verecek seviyede olmadıklarını göstermiştir.¹³³ 1946'da Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı'ndan İsmail Hakkı Tonguç'un da İlk Öğretim Genel Müdürlüğü'nden ayrılmaları üzerine, öğretmen teşkilâtının eksikliklerini düzeltme çalışmalarına da son verilmiştir.¹³⁴ Zamanla birçok öğretmen, köylülerin "çavuş" saygısından ve hükümetin okuma yazma bilen bir adamı güvenmesinden faydalanarak, küçük ve ufak köylerde âdetâ birer "lord" haline gelmiş; bazı yolsuzluklara başvurmuştur. Tabii olarak bu tür olayların duyulması, resmî ve gayri resmî çevrelerde, gerek öğretmenlik kurumuna ve gerekse köy enstitülerine karşı olumsuz bir kanaatin doğmasına yol açmıştır.¹³⁵ Bazı öğretmenler ise, çocukları okutmayıp özel işleriyle uğraştıkları gerekçesiyle görevden alınmış ve çalıştıkları okullar kapatılmıştır.¹³⁶ Eğitim teşkilâtının bozulmaya başlamasının en önemli sebeplerinden biri de, hiç şüphesiz öğretmenliğin zamanla bir memuriyet elde etme aracı haline gelmiş olmasıdır.¹³⁷

Fakat birkaçını saydığımız hatâ ve eksiklerine rağmen öğretmen teşkilâtı; Türkiye'de köy ve ülke kalkınması bakımından ciddi faydalar sağlamıştır. Yetiştirilen binlerce öğretmen sayesinde, 6.598 köyde ilkokul açılmıştır.¹³⁸ Bu köylerin çoğu, nüfusu 150'den az olan küçük, dağlar

arasına ve eteklerine serpilmiş, ıssız ve تنها köylerdi. Eğitimciler bu köylerde yaşayan insanlara yalnızca okuma yazma öğrenme imkânı götürmekle kalmamış; fakat aynı zamanda, onların sosyo-ekonomik hayatında da olumlu yönde biçimlendirici bir rol oynamıştır. Öyle ki, pekçok Türk köyü puluk, harman ve ekin makineleri ile buna benzer ziraat araçlarını eğitimciler vâsıtasıyla tanımıştır. Tarım Bakanlığı'nın eğitimciler eliyle köylere soktuğu buğday ve arpa cinsleri, köylüler tarafından "eğitmen buğdayı", "eğitmen arpası" şeklinde isimlendirilmiştir. Buna paralel olarak eğitimciler; yukarıda sözü edilen gruba giren bazı istisnalar dışında köylerin, en bilgili, okur yazar kişisi olarak, *dışa açılan yegâne kapısı* olmuştur. Köylünün dilekçe ve mektubunu yazma, köy yönetimine ait defter ve cetvelleri tutma gibi işler, hep eğitimciler tarafından yürütülmüştür.¹³⁹

1937 yılında açılan *köy öğretmen okulları* ise, Atatürk Devri'nde mezun vermemiş; 1940'ta çıkarılan Köy Enstitüleri Kânunu ile enstitü haline getirilerek *köy enstitülerinin* çekirdeğini oluşturmuştur.¹⁴⁰

"NOTLAR"

- 1 Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri*
- 2 Bak. *Resmî Ceride*, sayı 388, 3 Nisan 1926; *Düstur*, 3 Tertip, VII, 1335; *Kavânin Mecmuası*, IV, 522
- 3 İsmail Mahir Efendi hakkında bak. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 3 Baskı, Ankara 1989, s. 326-327.
- 4 Şevket Cedikoğlu, *Köy Enstitüleri*, Ankara 1971, s.18-19; Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzeneğimiz, Politika-Eğitim-Kalkınma*, Ankara 1974, s. 182-183; Y. Akyüz, *Türk Eğitimi Tarihi*, s.327
- 5 İsmail Hakkı, *Maarife Bir Siyaset*, İstanbul 1335
- 6 Sadelerüstürilmiş metin için bak. Ş. Gadikoğlu, *Köy Enstitüleri*, s.19; Y.K. Kaya, aynı eser, s.183-184.
- 7 Ethem Nejat hakkında bak. Y. Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.327, 335-336; aynı yazar, *Türkiye'de Öğretmenlerin*, s. 111-112; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul 1979, s.201,196-297.
- 8 Ş. Gadikoğlu, aynı yer, Y.K. Kaya, aynı eser, s.184
- 9 Ahmet Edib, "Maarif bahsinde dânilmuallimat", *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Kânunusavvel 1922
- 10 Ahmed Cevdet, "Köy mektepleri muallimliği", *İktisat*, 14 Ağustos 1924
- 11 Ali Haydar, "Muallimlik bir meslektir", *Sen Teğraf*, 12 Aralık 1924; Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara 1982, s. 74.
- 12 "Profesör John Dewey'in raporları", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, sayı 2, 1 Mayıs 1925, s.14; John Dewey, *Türkiye Maarif Hakkında Rapor*, İstanbul 1939, s.19-20.
- 13 "Meslek mektepleri müteahhası geldi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Teşrinisavvel 1925 Kürhâ'nin Türkiye'deki faaliyetleri hakkında bak. M. Ergün, aynı eser, s.112-113;
- 14 Kürhâ, *Mesleki Terbiyanın İnkışafına Dair Rapor*, İstanbul 1939, s.3.
- 15 Meselâ bak. Yunus Nâdi, "Her köye mektep", *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1927
- 16 Howard E. Wilson-İlhan Başgöz, *Türkiye Cumhuriyetinde Millî Eğitim ve Atatürk*, Ankara 1973, s.155; Y. Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin*, s.305. Gay Kirby'ye göre, bu aşamada Türk aydınlarını köy eğitimi konusunda yeniden düşünmeye sevk eden çok önemli iki edebî eser vardır ki, bunlar Reşat Nuri [Günatekin]'nin *Yeşil Gece'si* ile Yakup Kadri [Karaosmanoğlu]'nin *Yaban'ı* idi (Gay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, Ankara 1962, s.66-67).
- 17 Nusret Kemal'in köycülüğe ilgili en önemli eserleri şunlardır: *Köycülük Esasları*, Ankara 1934; *Halkçılık ve Köycülük*, t.y., O, bu eserlerinde, genel olarak köy eğitiminin köy kalkınmasındaki yeri ve önemi üzerinde durmuş; fakat ayrıca köy öğretmeni yetiştirme konusuna temas etmemiştir
- 18 Nusret Kemal, "Maarif Vekili ve köy terbiyesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Mayıs 1933.
- 19 Nusret Kemal, "Halk dükkanları", *Ülkü*, 14, 1933, s.266; H.E. Wilson-I Başgöz, aynı eser, s. 156-157
- 20 Tahir Hayrettin, "İnkilâp ve köy muallimi", *Kadın*, sayı 20, 1933, s. 29; H.E. Wilson-I Başgöz, aynı eser, s.156.
- 21 Yunus Nâdi, "Köyde mektep ve onun hocası", *Cumhuriyet*, 13 Teşrinisânî 1933.
- 22 Yunus Nâdi, "Türk köylerini yükseltmek için köy mektebinde yapılacak gaye", *Cumhuriyet*, 26 Teşrinisânî 1933
- 23 Yunus Nâdi, "Türk köylerini yükseltmek için köy mektep hocalarının yetiştirilmesi", *Cumhuriyet*, 24 Teşrinisânî 1933.
- 24 Aynı yer Yunus Nâdi'nin köy eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirme konusundaki diğer bazı yazıları şunlardır: "Köy mektepleri nasıl olmalıdır?", *Cumhuriyet*, 5 Kânunusânî 1934; "Köy maarifini nasıl yapabiliriz?", *Cumhuriyet*, 6 Kânunusânî 1934; "İzmir Muallim Mektebi nin hayatında inkilâp intimâli", *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1934; "Köy kalkınmasında köy mektepleri", *Cumhuriyet*, 31 Birinci kânun 1938.
- 25 Beryl Parker, *Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, İstanbul 1939, s.38-39; M. Ergün, aynı eser, s.168
- 26 *Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri*, İstanbul 1939, s.15-17
- 27 S. Kandemir, "Türkiye'de köy dâvâsı", *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1935
- 28 S. Kandemir, "Türkiye'de köy dâvâsı- Köy öğretmenini bünyemizi derinden bilmelidir", *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1935. Kandemir'in köy kalkınmasında eğitim ve köy öğretmeninimin yeri ve önemi hakkındaki görüşleri için ayrıca bak. Selâhattin Kandemir, *Köy Kalkınması Hakkında Rapor*, Ankara 1938, s.25-31
- 29 "Köy okutana köyün önderi olmalıdır", *Muallim Sesi*, sayı 12, 1 Mart 1935, s.89
- 30 H.F. Kanad, "Yarın muallimleri nasıl yetiştirilmeli?", *Kur'un*, 24-27 Mart 1935. Bu makaleler Kanad'ın *Milliyet İhtilâli ve Topyekûn Millî Terbiye*, Ankara 1942, adlı eserinde tekrar yayımlanmıştır. Köy öğretmenlerinin köy muhîlünde yetiştirilmesi gerektiği fikri, Atatürk Devri sonuna kadar savunulmuş ve geliştirilmiştir (Meselâ bak. Fuat Güney, *Köylerimiz ve Köycülük*, Balıkesir 1938, s.31).
- 31 F.Kirby, aynı eser, s.78.
- 32 Bu arada, Dr. Reşit Galip'in 1928'de yayımlanan *Köy Muallimleriyle Sıhhi Müsâhebe*, adlı kitapçığında bulunduğu bölge okullarına bürçeyen "köy yalıları" açılması fikri de (Y. Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin*, s.305), 1935'lere kadar, bazı kimselet tarafından, köy çocuklarının okutulması ve köylerdeki öğretmen ihtiyacının giderilmesi yolunda bir çözüm yolu olarak ileri sürülmüştü (Meselâ bak. Hilmi, *Köycülük*, Gaziantep 1934, s.211-212)
- 33 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabut Ceridesi [TBMM ZC], 26.5.1936, XI, 245-246; *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söyleş ve Demeçleri*, II, Ankara 1946, s.206-208
- 34 "Köy, mektep ve ordu", *Ulus*, 21 Haziran 1936

- 35 Falih Rifka Atay, "Köy", *Ulus*, 5 Haziran 1936.
- 36 "Düvânuuz: Her köyde bir mektep", *Ulus*, 29 İktisadın 1936
- 37 "Köy öğretmen ve eğitmeni yetiştirme işi", *İhtisâs*, VII/46, (1936), s. 259-267.
- 38 Yaşar Nabi, "Kültür dâvânuuz ve köy öğretmenleri", *Ulus*, 24 Mart 1937
- 39 Falih Rifka, Ocak 1932'de yayınladığı bir makalede bu aynı konu üzerinde durmuş ve köy öğretmeninin "köy hocası"nın yüzyıllardır köylerde oynamış olduğu önemli rolü, mutlaka ele geçirmesi gerektiğini savunmuştu (Falih Rifka, "Köy hocasının yeni bostur", *Hâkimiyet-i Millîye*, 27 İkincikânun 1932)
- 40 Falih Rifka Atay, "İlk temeller", *Ulus*, 9 Mart 1937
- 41 Falih Rifka Atay, "Kültür dâvânuuz", *Ulus*, 4 İkincikânun 1937.
- 42 Kâzım Nami Duru, "Köy kalkınması", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1937; *Aynı Tarihî*, sayı: 41, (1937), s.487-488
- Kezâ bak. Kâzım Nami, "Kültür sahasında bir deneme", *Kültür Bakanlığı Dergisi*, sayı 20-21, Sonkânun 1937, s. 133-134; "Köy mekteplerimiz", *Cumhuriyet*, 28 Birincikânun 1938
- 43 Ahmet Emin Yalman, "Köye ışık taşıyarak köylüler", *Kültür Bakanlığı Dergisi*, sayı 20-21, s. 140-144
- 44 *Kültür Bakanlığı Dergisi*, sayı: 20-21, s. 139
- 45 Asım Us, "Bize nasıl köy öğretmenleri lâzım", *Kültür Bakanlığı Dergisi*, sayı 20-21, s.138-140
- 46 Asım Us, "Mühim bir derdimiz" *Kültür Bakanlığı Dergisi*, sayı 20-21, s. 134-137
- 47 "Köycülük Enstitüsü", *Fikirler*, VII/145, 1 Nisan 1937, s. 1
- 48 Meselâ bak. TBMM ZC, 26.5 1937, XVIII, 246-247
- 49 İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Öğretmen hiç böyle yetişmez", *Yeni Adam*, sayı 130, 25 Haziran 1936, s.2.
- 50 İ.H. Baltacıoğlu, "Eğitmen ve pedagojide Türkiye doğru", *Yeni Adam*, sayı 237, 13 Temmuz 1939, s.10. Kurslara yönelik eleştirilere örnek olarak ayrıca bak. "Sayın başvekil maatitimizizi kurtarınız!, Öğretmen Sesi, sayı 58, 15 İkinciteşrin 1937, s. 99-100; "Kültür siyasetimizin parlak bir ifadesi", *Öğretmen Sesi*, sayı 58, 15 İkinciteşrin 1937, s. 99-100; "Kültür siyasetimizin parlak bir ifadesi", *Öğretmen Sesi*, sayı 59, 1 İkincikânun 1937, s.131-132
- 51 Bak. Ahmed Cevdet, "Maarif Müfettişleri Kongresi", *İstikam*, 9 Mayıs 1925; M. Ergün, *Aynı eser*, s.74; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*, Ankara 1967, s.90.
- 52 *Maarif Vekâleti Mecmuası*, sayı 5, 1 Teşrinisâni 1925, s. 1
- 53 *Rasulî Ceride*, sayı 358, 3 Nisan 1926; *Düstur*, 3 Terâp, VII, 1085, Kâzımın Mecmuası, IV, 522.
- 54 *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar*, I, 348-349. Bu arada, 1926 Milli Yılı Bütçesi'ne iki köy muallim mektebi açılması için ayrı bir tahsisat da konulmuştu (Ali Süreyya, "Necati Bey programını tatbika gecti", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1926)
- 55 *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar*, I, 364; "Büyük Millet Meclisi'nin evvelki günkü cüsesinde müzâkara olunan kânunlar", *Hâkimiyet-i Millîye*, 24 Nisan 1926.
- 56 1926 yılında, Zonguldak'ta mevcut askeri pensiyonlardan faydalanılarak bölge yarı köy muallim mektebi açılmasının kararlaştırıldığına dair bazı bilgiler bulunmaktadır (Bak. "Safranbolu'da müzâkara muallim yarı mektebi", *Hâkimiyet-i Millîye*, 26 Kânunuevvelî 1926) Ancak, bu okulun açılışı da gerçekleşmemiştir.
- 57 "Maarif emirleri 1927 senesi içtimâi mukarretâtı", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, sayı 12, Ağustos 1927, s.123.
- 58 TBMM ZC, 22.4.1928, III, 283; *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar*, I, 411; Büyük Millet Meclisi'nde 1928 senesi maarif bütçesi", *Maarif Vekâleti Mecmuası*, sayı 16, Mayıs 1928, s.553; "Maarif Vekâletimizin Meclis'teki beyanatı", *Fikirler*, sayı 21, 1 Mayıs 1928, s. 16; *Cumhuriyetin 50 Yılında Millî Eğitimimiz*, İstanbul 1973, s.146; H.A. Koçer, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme*, s.90; M. Ergun, *Aynı eser*, s.75; Y. Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin*, s. 304; Nevzat Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi, Kuruluşları ve Tarihçeleri*, Ankara 1948, s.409; Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, İstanbul 1938, s.233
- 59 "Köy Muallim Mektebi Tâlimatnâmesi", *Maarif Düsturu*, I, 567-569; *Maarif Vekâleti Mecmuası*, sayı 10, Şubat 1927, s.104-105
- 60 *Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı*, İstanbul 1977
- 61 Bu okullardaki öğrenci miktarının yıllara göre dağılımı için bak. Millî Eğitim Haraketleri (1927-1966), (D.İ.E yay.), Ankara 1967, s.35, *Maarif 1923-32 İstatistikleri*, (İstatistik Umum Müdürlüğü yay.), İstanbul 1933, s.46,48
- 62 Geniş bilgi için bak. Cemal Öztürk, *Atatürk Devri'nde Öğretmen Yetiştirme Politikası ve Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, (M.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1991, s.133-139
- 63 Yalnız 1928 yılında İstanbul, İzmir, Edirne, Konya, Erzurum ve Sivas'ta birer "A" kursu açılması uygun görülmüştür ("İlk mekteplerde muallim ihtiyacı", *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1928). Aynı tarihte, pek çok yerde de "B" kursu açılmıştır (*Aynı yer*; "Muallim kursları dün açıldı", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1928; "İzmir'de muallimler kursu", *Hâkimiyet-i Millîye*, 24 Nisan 1928) Bunlardan, sadece İstanbul'daki "A" kursu'na 300'ün üzerinde öğretmen aday katılmıştır ("Kurslara rağbet artıyor", *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1928)
- 64 F. Kirby, *Aynı eser*, s.61-62
- 65 F. Kirby, *Aynı eser*, s.62
- 66 F. Kirby, *Aynı eser*, s.62-63.
- 67 Şevket Gedikoğlu, *Niçin Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri?*, Ankara 1949, s.59-60
- 68 Hicriyrahman Raşid Oymen, *Köy Enstitülerinin Kuruluşunun Tarihî ve Problemleri*, y.y. 1960, s.42
- 69 Şevket Gedikoğlu, *Eğitim Devrimini Gerçekleştirmek İçin Öğretmen Yetiştirme ve Yeriştirme*, Ankara 1968, s.17; H.Â. Yücel, *Aynı eser*, s.233-234; M. Ergün, *Aynı eser*, s. 75; H.A. Koçer, *Türkiye'de Öğretmen*

- Yetiştirme... , s. 96; N. Ayas, *aynı eser*, s. 410; Faik Resit Unat, "Türkiye'de öğretmen okullarının kuruluşuna topiü bir bakış", *Eğitim Hareketleri*, sayı 4, 1 Nisan 1935, s. 28
- 70 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi, Cumhuriyet Dönemi Mektepleri*, V, İstanbul 1943, s. 1721; Hasan Cicoğlu, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim*, Ankara 1982, s. 49
- 71 Kenan Okan, *Köy Muallim Mektepleri Denemesi*, (Teksiz), Ankara 1971, s. 6'dan naklen Y.K. Kaya, *aynı eser*, s. 181.
- 72 *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar...*, II, Ankara 1946, s. 28-29; "Maarif Vekili B'nin nutukları", *Fikirler*, sayı 58, 1 Eylül 1930, s. 11-13.
- 73 Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kursları...*, s. 62-63; H.E. Wilson- I Başgöz, *aynı eser*, s. 158; İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandıracak Köy*, 2. Baskı, İstanbul 1947, s. 419.
- 74 Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kursları...*, s. 63; H.E. Wilson- I Başgöz, *aynı yer*; İ.H. Tonguç, *aynı yer*
- 75 Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kursları...*, s. 63-64; H.E. Wilson- I Başgöz, *aynı yer*; İ.H. Tonguç, *aynı yer*.
- 76 İ.H. Tonguç, *aynı yer* Ayrıca bak Ergin Tonguç, *Devrim Açısından Üç Enstitüleri ve Tonguç* İstanbul 1970, s. 43; H.E. Wilson- I. Başgöz, *aynı eser*, s. 159
- 77 H.E. Wilson- I Başgöz, *aynı yer*, Ali Süreyya, "Köy muallimleri için açılan ziraat kursları", *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1933; "Maarif Vekilimizin söyledikleri", *Hâkimiyeti Millîye*, 19 Haziran 1933; "Ziraat Enstitüsü'nde köy muallimlerine kurs", *Hâkimiyeti Millîye*, 2 Ağustos 1933
- 78 "Köycülük kursları", *Hâkimiyeti Millîye*, 11 Ağustos 1933
- 79 *Aynı yer*
- 80 "Köycü kursu kapandı", *Hâkimiyeti Millîye*, 4 Eylül 1933
- 81 Meselâ bak Ali Süreyya, "Köy muallimleri için açılan ziraat kursları", *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1933.
- 82 F. Kirby, *aynı eser*, s. 74.
- 83 Geniş bilgi için bak H.E. Wilson- I Başgöz, *aynı eser*, s. 159-160; Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kursları...*, s. 64
- 84 H.R. Öymen, "Köy enstitülerine nasıl gelindi?", *Eğitim Hareketleri*, sayı 18-19, Haziran-Temmuz 1936, s. 29; aynı yazat, *Köy Enstitülerinin Kuruluşu...*, s. 43; H.E. Wilson- I. Başgöz, *aynı eser*, s. 160; İ.H. Tonguç, *aynı eser*, s. 398-404.
- 85 *Aynı Tarihi*, sayı 4, Nisan 1934, s. 30; H.E. Wilson- I Başgöz, *aynı eser*, s. 160-161; İ.H. Tonguç, *aynı eser*, s. 403; Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kursları...*, s. 66
- 86 H.E. Wilson- I Başgöz, *aynı eser*, s. 161.
- 87 Bu bilgiler, Fahsin Uzer'in Trabzon'da yayınlanan *Yeni Yol* (13 Mayıs 1933) gazetesine verdiği beyanata ve Hasan Fehmi Turgut'un Türk Tarih Kurumu toplantılarında açıkladıklarına dayanmaktadır (H.R. Öymen, "Köy enstitülerine nasıl gelindi?", s. 30; H.A. Koçer, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme...*, s. 102).
- 88 *Birinci Maarif Şurası Zabıtları*, Ankara 1939, s. 342; H.A. Koçer, *aynı yer*
- 89 H.A. Koçer, *aynı yer*
- 90 Ahmed Ağaoğlu, "Maarifte yeni esaslar", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1935
- 91 F. Kirby, *aynı eser*, s. 110.
- 92 TBMM ZC. 26 5 1936, XI, 245; *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar...*, II, 206
- 93 TBMM ZC. 26 5 1936, XI, 245; *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar...*, II, 206-207 DİE'nin yayınlamış olduğu istatistiklere göre bu rakamlar şöyledir: Resmî ilkokullardaki toplam öğretmen sayısı yayınlamış olduğu istatistiklere göre bu rakamlar şöyledir: Resmî ilkokullardaki toplam öğretmen sayısı 13 858'dir Bunların 3 575'i erkek 3.392'si kadın olmak üzere, toplam 6 967'si şehir ilkokullarında, 5 997'si erkek 894'ü kadın olmak üzere toplam 6.891'i köy ilkokullarında çalışmaktadır (*Millî Eğitim Hareketleri*, s. 26).
- 94 TBMM ZC. 26 5 1936, XI, 245; *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar...*, II, 207 Ankara'nın vermiş olduğu rakamları karşı. "Köy öğretmen ve eğitmeni yetiştirme işi", *Ülkü*, VIII/46, Birincikânun 1936, s. 259
- 96 TBMM ZC. 26 5 1936, XI, 246; *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar...*, II, 208. Bu proje hakkında Tonguç'un açıklamaları için bak İsmail Hakkı Tonguç, "Köy eğitiminin mâhiyeti, prensipleri ve teşkilâtının esasları", *Ülkü*, XII/67, Eylül 1938, s. 18-20
- 97 "Cumhuriyetin son yılında kültür işlerimiz", *Ulus*, 29 Ekim 1936; "Köy öğretmen ve eğitmeni yetiştirme kursu", *Ülkü*, VIII/46, 266; Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kursları...*, s. 126
- 98 *Ülkü*, VIII/46, 266
- 99 H.E. Wilson- I. Başgöz, *aynı eser*, s. 169; H. Arman, *aynı eser*, s. 194 Emin Soysal'ın İlk Öğretim Genel Müdürlüğü'ne göndermiş olduğu çalışma raporları, eğitimci kursları teşkilâb ve programı hakkında çok önemli birinci elden kaynak niteliği taşımaktadır (Bak *Kültür Bakanlığı Dergisi*, sayı 20-21, Sonkânun 1937, s. 84-109) Çifteler'deki çalışmaları Saffet Arkan tarafından çok beğenilen Soysal, İzmir Kızılcıllı'da açılan Köy Öğretmen Okulu'nun müdürlüğüne atanmıştı (H.R. Öymen, *Köy Enstitülerinin Kuruluşu...*, s. 48-49)
- 100 İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandıracak Köy*, İstanbul 1959, s. 104-106; *Ülkü*, VII/46, 267.
- 101 TBMM ZC. 26 5 1937, XVIII, 259; "Büyük kültür seferberliği", *Ulus*, 3 Mart 1937; İ.H. Tonguç, *aynı eser*, s. 108-145
- 102 H.E. Wilson- I Başgöz, *aynı eser*, s. 173
- 103 Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kursları...*, s. 151-152; ayrıca bak H.E. Wilson, *aynı yer*; Enver Kartekin, "Köy öğretmenleri örgütü", *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi*, Ankara 1972, s. 102; H. Arman, *aynı eser*, s. 202
- 104 1936 Temmuzunda Çifteler'de açılan eğitimci kursu hakkında geniş bilgi için bak Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kursları...*, s. 136-137, 151)

- 105 "Köy muallimîni yetiştirmek için", *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1937.
- 106 "Köyler için eğitmen seçiliyor", *Ulus*, 6 Mart 1937
- 107 "İzmit Köy Öğretmen Yetiştirme Mektebi", *Ulus*, 26 Mart 1937
- 108 "Eğitmen kursları bu ay açılıyor", *Ulus*, 15 Nisan 1937; "İzmit'te köy öğretmenler kursu", *Ulus*, 4 Mayıs 1937.
- 109 TBMM ZC, 26.5.1937, XVIII, 259; "Kamutay'da bütçe görüşmeleri devam ediyor", *Ulus*, 27 Mayıs 1937
- 110 *Düstur*, 3 Tertip, XVIII, 1936; H.A. Koçer, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme* . . s.102-104
- 111 Kânun hakkında ayrıca bak E. Kartekin, *aynı makale*, s.102-103; H.E. Wilson-E. Başgöz, *aynı eser*, s.173-174; H. Tonguç, *Köyde Eğitim*, İstanbul 1938, s.191-192; Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kurulları* . . s.153-155
- 112 Şaffet Ankarlı, kurs çalışmalarını her zaman yakından izlemiştir (Bak "Maarif Vekali Eskişehir'e gidecek", *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1936; H.R. Öymen, *Köy Enstitülerinin Kuruluşu* . . s.48)
- 113 1937 Mali Yılı Mütâzenesi Umûmiye Kânununa Lâihesi ve Bütçe Encümeni Mazaratısı, Ankara 1937, s.124, TBMM ZC, 1937, XVIII içinde; TBMM ZC, 26.5.1937, XVIII, 262.
- 114 "Köy öğretmen mektepleri", *Ulus*, 21 Ağustos 1937; "Köy muallimîni takviye için geniş tedbirler", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1937; "Köy öğretmen okulu", *Ulus*, 16 Eylül 1937; "Yeni öğretmen okulu ve eğitmen kursu karâroları", *Ulus*, 30 Eylül 1937; "Ege'de açılma törenleri", *Ulus*, 1 Sonbahar 1937; M.Faiz Soysal, *Köy Enstitüleri Tarihiçesi*, Bursa 1943, s.34-35
- 115 "Köy muallimîni takviye için geniş tedbirler", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1937.
- 116 "Eğitmenlerin sayısı bu yıl 1600'e çıkarılıyor", *Ulus*, 12 İkincikânun 1937
- 117 "Köy öğretmenleri kursu mezunlar", *Cumhuriyet*, 30 Birinciteşrin 1937
- 118 "Köy öğretmenleri hakkında tahlilatınâme", *Cumhuriyet*, 10 İkincikânun 1938
- 119 Bu çalışmalar için bak "Kastamonu'da bir eğitmen kursu açılacak", *Cumhuriyet*, 6 Birincikânun 1938; "Her sene 3000 öğretmen", *Ulus*, 20 Mart 1938; "Köy mektepleri çoğaltılıyor", *Cumhuriyet*, 21 Mart 1938.
- 120 "11 eğitmen kursu", *Ulus*, 30 Mart 1938; "Eğitmen kursları", *Ulus*, 21 Ağustos 1938
- 121 TBMM ZC, 26.5.1938, XXV, 221; *Aynı Tarih*, sayı 54, 1938 s.80-81; *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar* . . II, 227; "Büyük Millet Meclisi'nde dünkü müzâkereler", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1938
- 122 TBMM ZC, 26.5.1938, XXV, 225
- 123 1938 Mali Yılı Mütâzenesi Umûmiye Kânununa Lâihesi ve Bütçe Encümeni Mazaratısı, (TBMM Mazaratısı), Ankara 1938, s.40.
- 124 TBMM ZC, 26.5.1938, XXV, 221; *Aynı Tarih*, sayı 54, s.81; *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar* . . II, 228
- 125 "Karaağaç öğretmenler kursunda", *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1938, "Eğitmen kursları", *Ulus*, 1 Ağustos 1938.
- 126 Ş. Gedikoğlu, *Köy Enstitüleri*, s.42; "Karaağaç Eğitim Kursu da bitti", *Ulus*, 9 İkinciteşrin 1938
- 127 "Muallim miktarı gittükçe artıyor", *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1938.
- 128 "İlk mekteplerin muallim ihtiyacı karşılanacak", *Ulus*, 9 Ağustos 1938; "İlk mektepler denmülüm meselesi", *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1938
- 129 E. Kartekin, *aynı makale*, s.103; "Eğitmen kursları", *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1938
- 130 "Köylerde vazife alacak kadın öğretmenler", *Cumhuriyet*, 17 Birinciteşrin 1938
- 131 H.E. Wilson-E. Başgöz, *aynı eser*, s.174.
- 132 Millî Eğitim Hareketleri, s.16 Ş. Gedikoğlu, bu süreçte 8675 öğretmen yetiştirildiğini yazmaktadır (Niçin Eğitim Kurulları . . s.192)
- 133 Raşid Tazakçıoğlu, "Neden eğitmen kursları açıldı?", *Yeni Bilgi*, sayı 6, 1 Kasım 1947, s.7
- 134 H.E. Wilson-E. Başgöz, *aynı eser*, s.176
- 135 F. Kirby, *aynı eser*, s.119-120
- 136 Nephân Saran, *Köylerimiz*, İstanbul 1964, s.97
- 137 F. Kirby, *aynı eser*, s.119
- 138 Millî Eğitim Hareketleri, s.13
- 139 Ş. Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kurulları* . . s.192-199.
- 140 Ş. Gedikoğlu (*Köy Enstitüleri*, s.28 vd.) ve H.R. Öymen *Köy Enstitülerinin Kuruluşu* . . s.48) gibi yazarlar, köy enstitülerinin temelini köy öğretmen okullarına kadar indirilmekte iseler de, F. Kirby ısrarla, enstitüleri 1940 Köy Enstitüleri Kânununa ile başlatılmak istemektedir (*Aynı eser*, s.143) Oysa köy enstitülerinin kuruluşu sırasında Millî Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel de, bu okullara köy öğretmen okullarının birer devamı olduğunu kabul etmektedir (*Cumhurbaşkanları, Başbakanlar* . . II, 77)